

**УКРАЇНСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ - 2007:
ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПОЛІТИЧНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ**

**Стенограма виступів учасників «круглого столу»,
який відбувся у Національному інституті
стратегічних досліджень 26 жовтня 2007 р.**

ГРИЦЯК Наталя Вігіславна,
*перший заступник директора НІСД,
доктор наук державного управління*

Добрий день, шановні колеги! Я пропоную розпочати нашу роботу. Сьогодні ми поговоримо про майбутнє української влади. Про проблему, яка болить сьогодні кожному простому українцеві й, тим більше нам, науковцям, експертному середовищу. Я думаю, що це наше спільне бажання - допомогти нашим політикам обрати той оптимальний шлях, який дозволить сформувати нову ефективну українську владу.

Сьогодні ми можемо привітати один одного із завершенням дострокових виборів до Верховної Ради України. Верховний Адміністративний Суд України визнав помилки і порушення, на яких наголошували певні політичні сили, такими, що не вплинули на результати волевиявлення громадян. Результати будуть оголошені. Таким чином, політична криза подолана. Ця політична криза була спровокована керівництвом ВР та парламентсько-урядовою коаліцією, що хотіли узурпувати владу. Механізмом для цього було обрано створення конституційної більшості всупереч народному волевиявленню, а інструментом - політична корупція. Президент України, реалізувавши свої конституційні повноваження, припинив беззаконня і розпустив ВР 5-го скликання. Багато було дискусій та

артикуляції у політичному середовищі з цього приводу, але свідченням правильності позиції Президента є поведінка суб'єктів політичного процесу. Всі політичні сили взяли участь у дострокових виборах, а міжнародна спільнота визнала їх демократичними. Сьогодні перед державою постало питання, як жити далі. Яким шляхом буде розвиватися Україна? У процесі передвиборчої боротьби всі як одна політичні сили роздавали обіцянки виборцям. Ці обіцянки призвели до завищення планки очікувань суспільства. Тепер політичним силам потрібна неабияка політична воля для того, щоб виконати ці обіцянки, якщо вони від них не відмовляються.

Потрібен Уряд, який буде здатний вирішити нагальні соціально-економічні, гуманітарні проблеми держави. Уряд, який буде мати стабільну підтримку в сесійній залі, підтримку необхідних законопроектів. Потрібна ефективна взаємодія парламентської більшості й опозиції. І тут виникає питання, як діятиме опозиція? Можливо вона буде стояти на позиції - чим гірше, тим краще. Або все ж таки буде шукати шляхи співпраці з більшістю та працювати на благо українського народу.

Звичайно, існує багато проблем всередині чинної Конституції України. Сама криза, значною мірою, стала наслідком внесення конституційних змін 8 грудня 2004 року. Отже, виникає питання про долю чинної Конституції України. Зокрема, Президент чітко визначив свою позицію - потрібна нова редакція Конституції. Тому, чи не найголовнішим завданням ВР 6-го скликання є визначення правового шляху написання нової редакції Конституції. Це потрібно для того, щоб у майбутньому політики не перекладали відповідальність на Конституційний Суд. Вчора ми бачили, як у телевізійній програмі Ганни Безулик «Я так думаю» політики розповідали, що вони робитимуть. Сьогодні від експертного середовища ми хотіли б почути, як це можна зробити? Як виконати обіцянки, дані виборцям? Зазначене коло питань пропонується сьогодні для обговорення. Надаю слово заступнику директора регіонального філіалу в місті Харкові Олександрю Фісуну.

ФІСУН Олександр Анатолійович,

*заступник директора Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Харкові,
кандидат філософських наук*

Уважаемые коллеги! В своём выступлении хотел бы остановиться на принципиально важных моментах и тенденциях разви-

тия украинской политической системы, как они выглядят на сегодняшний момент. Во-первых, досрочные выборы стали началом нового политического цикла 2007-2010 годов, особенностью которого является фактическое формирование в стране новой системы политической конкуренции.

Парламентские выборы как 2006 г., так и 2007 г. закрепили многополосную систему украинской политики, в которой в виде механического равновесия действуют несколько равных политических игроков. Специфический вариант украинской полупрезидентской республики в условиях классического разделённого правления, который сложился в результате коалиционных торгов 2006 года. Это сосуществование оранжевого Президента и бело-голубого Премьера создало институционализацию конкурентного двоевластия, которое основывается на балансе формальных рычагов и ресурсной базе поддержки основных участников этой игры. Вот такая ситуация патта в условиях сложной политической конкуренции и способствует закреплению в Украине демократических правил игры и блокирует потенциальные попытки реализации сценария - победитель получает всё. Например, попытки изменить статус-кво со стороны Партии Регионов были успешно блокированы президентской стороной и привели к роспуску парламента, к досрочным выборам, результаты которых восстановили баланс сил. С другой стороны, наличие независимых игроков как внутри оранжевой команды, так и вне её блокируют любые попутки построения партии власти вокруг силовых и административных ресурсов Президента.

В современной академической политологии разделяют демократические и недемократические системы по таким характеристикам. В недемократических существуют неопределённые правила игры, но при этом известен результат политической конкуренции. В демократической - наоборот, известны правила, но не известен результат, кто победит. Украина фактически находится на пути закрепления практик демократической конкуренции. И это самое главное завоевание выборов 2007 года. При этом важной задачей остаётся формирование определенных правил игры, когда игроки понимают необходимость некоего соглашения, консенсуса вокруг основных принципиальных вопросов развития страны. Те дебаты, которые идут о составе будущей коалиции, как раз отражают различие в понимании будущего курса в развитии, а также разные ставки, которые делают участники этой игры. В современной литературе существует достаточно широко разработанная теория коалиций,

по которой коалиция должна быть минимально необходимой, в ней не должно быть лишних участников.

Есть теория минимально выигрышной коалиции, при выходе одного из её участников она теряет статус выигрышной. Эта теория модифицируется в нескольких направлениях. Во-первых, туда добавляется политическая дистанция, между членами коалиции должна быть как можно меньшая дистанция, для того чтобы они могли выработать и проводить когерентную политику. В коалицию должно входить минимальное количество партий. Увеличение количества участников повышает и транзакционные издержки создания коалиции в условиях недоверия игроков по отношению друг к другу. Как эти теории работают в украинских реалиях?

Специфика украинской партийно-политической системы и партийно-политических размежеваний, которые сложились на сегодняшний день, показывает, что в Украине, кроме осевого классического европейского деления между правыми и левыми, есть другое очень важное политическое размежевание - между оранжевой и бело-голубой командой, которое связано с различными траекториями модернизации разных регионов Украины и динамикой консолидации нации. Это задаёт другую ось формирования украинских политических сил, когда существует больше чем одно размежевание. Для успешного и эффективного функционирования необходимо формирование сверхразмерной коалиции. То есть коалиции, которая включает достаточно большое количество игроков, выше минимально необходимой величины. Известны подобные примеры: большая часть истории послевоенной Австрии, где социалисты и народная партия фактически контролировали более 90 % мест в парламенте.

Когда в нынешнем политикуме и среди экспертов обсуждаются вопросы коалиционирования, очень часто выпускается из виду, что сейчас речь идет о формировании двух коалиций. Стране необходимы две коалиции. Одна должна быть правительственной и формироваться по модели минимально необходимой коалиции. Это может быть узкая коалиция на основе соглашения НУНС и БЮТ. Вторая коалиция, которая также формируется в настоящее время в Украине, это конституционная коалиция, для её работы необходимо более трехсот голосов. Формирование второй коалиции возможно лишь благодаря её соразмерности. Объединение БЮТ и Партии Регионов является количественно достаточным для конституционной коалиции, но для её эффективности необходимо участие в ней ключевых политических игроков.

Они должны выработать курс развития Украины и договориться о правилах игры. Потому что в условиях парламентско-президентской республики фактически изменяется баланс сил между основными ветвями власти, резко повышается цена как выигрыша, так проигрыша игроков. Речь идет о более эффективном распределении выигрышей и проигрышей. Эта система выгодна всем участникам, потому что проигрыш не означает выбывание из политической игры и даёт возможность вернуться победителем в следующей раунде политической конкуренции. Если правительственная коалиция может достаточно эффективно работать в узком формате, то конституционная коалиция, которая должна решать стратегические проблемы развития страны, не может принимать решения, опираясь меньше, чем на триста голосов. И это требует более широкого консенсуса, договоренностей, уступок.

Среди возможных альтернатив дальнейшего развития можно выделить следующие. Во-первых, путь формирования системы, в которой президент избирается в парламенте. Парламентская система с церемониальным президентом и «президентизация» парламентских выборов, примерами служат Меркель, Берлускони. За исключением вестминстерской политической модели, в условиях европейского политического развития большую часть 19 ст. и первую половину 20 ст. эти системы функционировали неэффективно. Этому способствовали расколотасть европейской континентальной политической культуры и наличие более чем одного размежевания между основными политическими игроками.

Если посмотреть на режим Ассамблеи Третьей республики во Франции, или на режим партократии четвертой республики во Франции, или на Италию до 1993 года, можно увидеть, что эта система была неэффективна. Будет ли она эффективна в Украине, также неизвестно. Выход из этой ситуации достигался с помощью модификации пропорциональной системы выборов, введение смешанной системы или за счет децентрализации государства. Это ФРГ, Италия, Испания. В условиях несформированного гражданского общества и фрагментированной политической системы при наличии нескольких проблемных измерений демократии - этот путь будет способствовать приватизации парламента и политических партий несколькими наиболее мощными политическими игроками. Во-вторых, возвращение к сильной президентской власти и формированию административного или технического премьера. В украинских реалиях это будет вести к восстановлению патронажного

президентства, сползання к системе бюрократического авторитаризма или латиноамериканского типа (или, если посмотреть на европейскую историю, это фактически бонапартизация политической системы). Третий путь - совершенствование премьер-президентской республики. В истории Европы и Латинской Америки есть успешные примеры ликвидации дисфункциональности взаимодействия Президента и парламента. Эффективным средством для этого служит синхронизация президентских и парламентских выборов, что снижает вероятность избрания премьер-министра из противоположного лагеря. Именно эти вопросы составляют основную ось дискуссий политикума и экспертной среды.

ЯКИМЕНКО Юрій Віленович,

директор політико-правових програм

Українського центру економічних

і політичних досліджень ім. О. Разумкова

Ми починаємо «круглий стіл» з доброї новини, з того, що Вищий Адміністративний Суд прийняв рішення, що вибори відбулись і їх результати мають бути оприлюднені. Друге, напевно не дуже добре. Складається враження своєрідного дежа вю порівняно з 2006 роком. Триває досить непростий процес обговорення форматів можливих коаліцій, дискусій навколо її варіантів, навколо змісту коаліційної угоди, її програмних положень. Головне, щоб воно закінчилося позитивними результатами, а саме: формуванням дійсно дієздатного парламента, який міг би ефективно співпрацювати з Кабінетом Міністрів і з Президентом.

Якщо говорити про подолання кризи, то вибори засвідчили, що найбільш гострі питання які призвели до політичного протистояння, вирішені. Буде сформовано новий парламента. Відбудеться реєстрація депутатів. Протягом місяця парламента має почати працювати. Проте для того, щоб сказати, що політична криза подолана остаточно, політикам треба відновити ефективну взаємодію між основними владними інститутами, між ВР, КМ та Президентом. Для реалізації цього важливим є і формат коаліції, вироблення правил гри і усунення процедурних протиріч, які власне і призвели до попередньої кризи. Я маю на увазі в широкому розумінні текст Конституції, який передбачає можливості для виникнення таких суперечностей і у більш вузькому сенсі - чинний закон «Про Кабінет Міністрів України», Регламент ВР тощо. Таким чином, головним завданням є відновлення ефективної взаємодії між вищими владними

інституціями, їх взаємного визнання, а також легітимності рішень один одного. Власне для нормального функціонування влади в цілому. Говорячи про конкретні питання, почати потрібно з парламентської більшості. Очевидним є, що більшість у кількості 228 депутатів може бути дієздатною, але у разі наявності жорсткої партійної та фракційної дисципліни. Це вимагає постійної присутності в залі всіх народних депутатів, які входять до коаліції, якщо це буде коаліція двох. Виходом з цього передусім може стати розширення формату коаліції. Про це говорять і представники політичних сил, зокрема лідер об'єднання «Народна самооборона» Ю. Луценко, який запропонував залучити до коаліції третю політичну силу, а саме блок В. Литвина. Проте, можливий й інший варіант. Це створення більшості, яка буде ширшою за формат цієї коаліції, який не передбачає формалізацію коаліції саме в такому складі. Але дає можливість створення більшості або більшостей, які будуть ширшими за формат цієї коаліції. Про це говорив О. Фісун. Це створення якщо не конституційної більшості, але коаліції, що за арифметичним складом буде ширшою ніж та, що буде створена на формальних конституційних підставах. Але ми живемо в умовах реальної політики і розуміємо, що в умовах суперечностей стратегічних інтересів різних політичних гравців можна мати різні формати таких коаліцій. Власне це можуть бути пропрезидентська, пропрем'єрська або антипрезидентська, антипрем'єрська і, можливо. У наступному парламенті можливо побачимо ситуативні коаліції у вигляді конвеєра, які більшою чи меншою мірою перетинатимуться одна з одною, поглинатимуть одна одну або взагалі не перетинатимуться.

Тобто така проблема існує і вона буде поглиблюватися в умовах запровадження жорсткого варіанту імперативного мандату, коли буде введена норма, що депутат позбавляється свого мандату, якщо його виключають з фракції. За таких умов голосування дисидентів з інших фракцій і формування ситуативних коаліцій ускладнюватиметься, оскільки депутати, які підтримуватимуть неформальну коаліцію, можуть бути виключені з парламенту. Як же забезпечити підтримку уряду та ініціатив Президента? Один з таких механізмів - пошук базового консенсусу між представниками більшості та опозиції. Йдеться про проблему, яка існує вже дуже давно, про характер стосунків між владою та опозицією. Про характер, який би не передбачав ситуації, коли переможець бере все, а опозиції не залишається нічого. Тому що, як свідчать дискусії після оголошення результатів виборів, таке враження, що в нас ніхто не хоче бути в

опозиції. У нас всі хочуть обов'язково бути у владі. Тому треба передбачити механізми, які б дозволили опозиції впливати на процес прийняття рішень і враховувати ту частину інтересів, які представлені опозиційними силами. Перш за все, це, звичайно, стосується парламентських механізмів, тому що ідея залучення представників опозиції до Кабінету Міністрів, до органів виконавчої влади все ж таки суперечить логіці створення парламентсько-урядових коаліцій. Якщо ж говорити про такі механізми, то йдеться про представництво в керівництві Верховної Ради і парламентських комітетах. І тут важливо не повторювати негативний досвід 2006 року, коли саме це можна назвати поштовхом до переформування коаліції й формування якраз антикризової коаліції, а не демократичної коаліції. Це потребуватиме певних змін у Регламенті Верховної Ради.

Але є й інша складова. Це не просто формальне представництво опозиції в парламентських органах, але й врахування їхніх інтересів у процесі законотворчої роботи. Тут ми також маємо негативний досвід попереднього парламенту. Як говорили депутати з «НУ» та БЮТ, з коаліцією було дуже важко працювати, тому що оцінка законопроектів здійснювалася за принципом свій - чужий. І навіть слушні пропозиції не проходили. Така практика в новому парламенті буде контрпродуктивною. Звичайно, можна говорити про закон «Про опозицію», хоча питання законодавчого врегулювання статусу опозиції викликає і в політологічних колах дискусії. Посилаються на те, що в європейській практиці немає подібних законів. На мій погляд, не треба підходити до цього питання догматично і намагатися побачити, яку додану вартість може дати такий закон. Якщо він дасть додану вартість у тому, що підвищить механізми прозорості виконавчої влади для тієї ж опозиції та її впливу на обговорення рішення, то закон про опозицію може бути. Я не маю на увазі прийняття рішень - приймати рішення має уряд, як і відповідати за них. Але питання створення того ж самого тіньового Кабінету Міністрів може вивести на світло процедуру непрозорого лобіювання опозицією своїх інтересів в Кабінеті Міністрів чи в інших органах. Тому що все одно це буде. Бізнес не може працювати без влади чи у конфронтації з владою. І ті чи інші угруповання в опозиції будуть шукати виходи на виконавчу владу, але це буде у непрозорий для суспільства спосіб.

Останнє - це питання Конституції. Дійсно, в наших умовах Конституція - це проблема для функціонування політичної системи України. Треба погодитися з ідеєю її реформування, прийняття нової

редакції. Але все ж таки, на мій погляд, головна небезпека полягає у початку паралельних конституційних процесів. Якщо ініціатива Президента не буде підтримана з боку тих же парламентських сил, то можемо мати ще один конституційний процес у парламенті. При цьому я не виключаю, що там може бути сформована конституційна більшість, але не така, яка підтримає ініціативи Президента. Тому треба домогтися того, щоб парламент був з самого початку включений у конституційний процес. Для цього можна використати різні формати. Парламент може бути залучений до конституційного процесу і за такого варіанту, який пропонує Президент. А саме створення Конституційної Асамблеї, а потім винесення Конституції на референдум. Дякую за увагу.

ТЕЛЕШУН Сергій Олександрович,
*завідувач кафедри Національної академії
державного управління при Президентові України,
доктор політичних наук, професор*

Добрий день, шановні колеги! Я хочу дещо по-іншому розгорнути питання. Я спробував проаналізувати заяви окремих українських політиків та наших колег-фахівців, і вже виходячи з цього запропонувати деякі пропозиції. Пропонується розглянути їх в експертному середовищі, а потім, коли політики приймуть рішення, можливо, вони з ними ознайомляться. Оскільки політики роблять, а експерти формулюють проблему. Перше питання. Чи вирішили вибори кризу? На мою думку, вибори є політичним інструментом, це якісна зміна суспільства і політико-правового простору. Чи змінився політико-правовий простір, як ставили питання політики? Ми можемо сказати, що ми отримали результат якісної зміни? Поки що про зміни говорити зарано. Можна говорити про демократичний інструмент у вигляді конкурентності основних політичних гравців, які погодилися на проведення виборів, але разом з тим цей інструмент не усунув основні кризові протиріччя у вигляді розподілу влади і власності. Це свідчить про те, що, по-перше, Верховна Рада разом зі створеною коаліцією буде тимчасовою, я б назвав технічною. Значною мірою, тимчасовою вона буде не за терміном - краще сказати, що вона буде перехідною Верховною Радою, яка фактично пролонгує старт президентської виборчої кампанії, яка вже почалася, незалежно від того, хто буде кандидатом у Президенти. Чи ті особи, які є сьогодні добре відомими кандидатами, чи ті, хто є відомими політиками, проте поки що не претендують на

пост Президента. Отже, чи усунуто кризове явище? На мій погляд, воно полягає у трьох ключових законах. До речі, у перехідних положеннях змін до Конституції України постає питання не лише прийняття закону «Про Кабінет Міністрів України», який фактично розрізав політичну систему і став початком кризових явищ. Це не тільки проблема з О. Морозом та іншими. Постає й друге питання - це прийняття Регламенту. Не у вигляді Постанови, в якому він зараз існує, а у вигляді повноцінного конституційного закону, який регламентує не тільки діяльність депутатів, а й взаємостосунки між основними гілками влади і основними суб'єктами влади. Це відповідь на питання, навіщо приймати закон «Про опозицію». Конституція вимагає виписати в Регламенті засади взаємодії між парламентською більшістю та меншістю. Але чомусь деякі політики розповідають про якісь додаткові закони. Я розумію, що це - технологія. Друге, це - Закон «Про Кабінет Міністрів» і третє, це - Закон «Про Президента». Все це свідчить про перманентність кризи, під час якої не вирішено питання влади, наявності чітких процедур, регламентуючих взаємодію між основними органами влади, а також власності, зокрема, хто ж буде контролювати основний адмінресурс у процесі контролю за основними матеріальними та фінансовими ресурсами. У найближчі чотири роки має завершитися процес формалізації власності. Зокрема, це питання землі, газотранспортних трубопроводів тощо.

Зверніть увагу, сьогодні дуже багато що переходить у приватну власність. Активізувалися основні економічно-політичні гравці. Яка має бути коаліція? Оскільки парламент має забезпечити тимчасовий консенсус, політики домовилися про консенсус. Його досягнуто лише у загальних питаннях. По конкретним питанням його немає. Зокрема, щодо контролю за виконавчою владою, контролю за судовою владою, будуть зміни у Конституційному Суді, подані кандидатури на розгляд, реформування судової гілки влади, там завис Верховний Суд. Третім питанням є внутрішня діяльність парламенту. Не хочу піднімати питання щодо імперативного мандату. В Європі імперативний мандат залежить від громадян, а не від політичних партій. Чинний Закон «Про вибори» суперечить Конституції. В Конституції України визначено, що жодний громадянин не може бути обмежений у праві бути обраним до влади партійними, етнічними та іншими повноваженнями. Проте у Законі «Про вибори» зазначено, що обирати можна лише висуванця політичної сили. Можна сперечатися щодо цього, але досі ніхто не подав до Кон-

ституційного Суду позову. Думаю, це б об'єднало триста голосів. Коаліція не може бути синтетичною. Вона, насамперед, може бути або демократичною, або антикризовою. Щодо конституційних змін ми можемо казати про технічну коаліцію або технічну більшість. Тобто є базова коаліція, яка працює і бере на себе політичну відповідальність. Тоді зміст коаліції - тимчасове утворення фракцій на ідеологічних засадах, які несуть політичну відповідальність. Якщо буде широка коаліція, то важко говорити про відповідальність перед суспільством. Наприклад, об'єднання фракцій БЮТ та Партії Регіонів під час голосування за прийняття Закону «Про Кабінет Міністрів». Таким чином, можна говорити про основну коаліцію та про ситуативну. Остання створюється задля розгляду важливих конституційних питань. Існує сім варіантів коаліцій, але всі вони поділяються на дві групи, а саме - за політичними силами, які є основними у створенні коаліції. Головна політична сила і буде ставити ключові питання.

На сьогоднішній день немає спільних ключових питань, які б могли підтримати 300 депутатів. Які питання можуть об'єднати коаліцієутворюючих суб'єктів? Наприклад, БЮТ та НСНУ. Між цими силами існує вісім питань, які викликають суперечки ідеологічного, особистісного, економічного характеру. У цій коаліції вже двадцять чоловік мають різні погляди, починаючи з імперативного мандату та закінчуючи збройними силами. При цьому я дуже обережно ставлюся до питання універсалів та подібних речей.

По-перше, на мою думку, широка коаліція може бути утворена на засадах розробленого в парламенті законопроекту «Про основні засади внутрішньої і зовнішньої політики». Цей документ міг би стати базовим для формування внутрішньої політики. Його підтримка у парламенті показала б, хто готовий до співпраці в межах конституційної більшості. У ньому немає питань щодо власності, а також інших, що роз'єднують ВР та Президента. Це дозволяє звузити формат та визначити основні правила гри. По-друге, поставити питання щодо чіткого ідеологічного забарвлення коаліцій, які будуть утворені, щоб було зрозуміло, що вони збираються реалізовувати. По-третьє, Президент має чітко визначитися щодо змісту змін до Конституції України і дати можливість їх обговорити. Наприклад, у свій час в цьому залі Л. Кучма запропонував таке обговорення. Зміни до Конституції широко дискутувалися в експертному середовищі. Але, на жаль, їхня суть не була донесена до суспільства, що спричинило активні політичні спекуляції. Дякую за увагу.

ФЕДОРЕНКО Владислав Леонідович,
*головний консультант Служби безпеки
зв'язків з Верховною Радою та Кабінетом
Міністрів Секретаріату Президента України,
кандидат юридичних наук*

Пропоную присутнім ознайомитися з офіційною позицією Секретаріату Президента щодо означених у порядку денному питань. Перше з них - яким чином буде забезпечено в сесійній залі результативне голосування по законодавчим ініціативам коаліційного уряду? Як відомо, на сьогодні лідерами БЮТ і НУНС парафоровано Коаліційну угоду між БЮТ і НУНС, яка включає 1) Декларацію про створення коаліції; 2) Програму діяльності коаліції, яка в свою чергу складається з а) засад зовнішньої і внутрішньої політики; б) власне Програми діяльності коаліції та 3) Додатків. Таким чином, нині дві парламентські фракції, НУНС і БЮТ, які претендують на 228 місць у Верховній Раді України шостого скликання, мають всі підстави для формування згідно з статтею 83 Конституції України парламентської коаліції, яка й буде забезпечувати результативну законотворчу діяльність Верховної Ради України шостого скликання та сформує новий коаліційний Уряд. Така коаліція матиме демократичний характер і до неї можуть долучитися й інші парламентські фракції, за винятком ПР і КПУ.

Утім, важко уявити, що юридичне оформлення парламентської коаліції (більшості) та парламентської меншості (опозиції) у новообраному парламенті стане своєрідною «лінією розлому» між різними політичними силами з усіх питань, які згідно ст. 85 Основного Закону належать до повноважень Верховної Ради України. Політичні програми НУНС і БЮТ, та навіть частково Блоку Литвина і, меншою мірою - ПР і КПУ співпадають у ряді принципових положень, що стосуються політичної, економічної, соціальної, культурної, екологічної та інших сфер суспільного та державного ладу України. У зв'язку з цим, логічним було б передбачити, що представники парламентської опозиції підтримують більшість законодавчих ініціатив майбутнього коаліційного Уряду України.

Як буде налагоджена ефективна взаємодія у трикутнику Президент - Верховна Рада України - Кабінет Міністрів України? Після набуття 25 травня 2007 року чинності всіма положеннями Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2007 року, в Україні відбулося утвердження парламентсько-президентської форми республіканського державного правління. Унікаю-

чи оцінок переваг і недоліків оновленої форми державного правління, зазначимо, що принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову, як це закріплює стаття 6 Конституції, залишився незмінним. Змін зазнав механізм стримувань і противаг між гілками влади і Главою держави. На жаль, конституційна криза 2007 року, однією з причин якої стала так звана «війна повноважень» між Верховною Радою України 5 скликання і Кабміном України, з однієї сторони, та Президентом України, з іншої, довела недосконалість і незавершеність окремих положень оновленої Конституції в частині визначення механізмів взаємодії між вищими органами державної влади. Ситуацію мав би виправити Закон про Уряд України, закон про парламентську опозицію, а також ряд інших законодавчих актів. Утім, цього не сталося. Як відомо, 21 грудня 2006 року ВР України 5 скликання, подолавши вето Президента України прийняла Закон України «Про Кабінет Міністрів України», який не зміг конструктивно розвинути положення оновленої Конституції про механізми взаємодії між гілками влади і Главою держави. Більше того, цей Закон наділив Кабінет Міністрів України повноваженнями, які безпосередньо суперечать Основному Закону, що в свою чергу спричинило такий антидемократичний феномен, як «прем'єрська республіка» і сприяло конституційній кризі, яку вдалося вирішити лише шляхом дострокового припинення Президентом України повноважень ВР України 5 скликання та проведенням 30 вересня 2007 року позачергових виборів до парламенту. Після позачергових виборів до Верховної Ради України проблема розвитку положень Конституції України у Законі «Про Уряд України» та інших законах України не втратила своєї актуальності. На сьогодні логічним і закономірним кроком новообраної Верховної Ради України буде, перш за все, унеможливлення подальших політико-правових конфліктів між вищими органами державної влади та прийняття нової редакції Закону України «Про Кабінет Міністрів України». Проект Закону України «Про Кабінет Міністрів України» передбачає скасування Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 21 грудня 2006 року, що був прийнятий з порушенням норм Конституції України, та враховує всі пропозиції Президента України, що висловлювалися Главою держави. Ось ці пропозиції.

1. Скасовуються повноваження коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України вносити до Верховної Ради України подання про призначення на посаду Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України і Міністра закордонних справ у разі

невнесення Президентом України такого подання у п'ятнадцятиденний термін, оскільки ці положення обмежували право Глави держави у питанні забезпечення дотримання вимог Конституції та законодавства України при внесенні кандидатури Прем'єр-міністра України на розгляд парламенту та не узгоджувалися з положенням Конституції України, згідно з якими Глава держави здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю та у сферах національної безпеки та оборони держави (пункти 3, 17 частини першої статті 106 Конституції України).

2. Закріплюється принцип, за яким «держава робить те, що встановлено законом», що визначений в частині другій статті 19 Конституції України, відповідно до якого органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України. Таким чином передбачається, що Кабінет Міністрів України у випадках, передбачених лише законами України, може передавати для тимчасового виконання власні окремі повноваження, окремі повноваження центральних органів виконавчої влади іншим органам виконавчої влади з одночасною передачею їм фінансових і матеріальних ресурсів, необхідних для належного виконання таких повноважень.

3. Передбачається, що повноваження Міністра оборони України та Міністра закордонних справ припиняються в разі звільнення їх з посади за поданням Президента України, а не Прем'єр-міністра України. Зазначені норми кореспондуються з повноваженнями Глави держави щодо здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю та у сферах національної безпеки та оборони держави.

4. Вилучається повноваження Кабінету Міністрів України скасовувати акти місцевих державних адміністрацій, погоджувати кандидатури заступників голів місцевих державних адміністрацій та притягувати голів місцевих державних адміністрацій до дисциплінарної відповідальності, оскільки це не узгоджувалося з:

- частиною восьмою статті 118 Конституції України, відповідно до якої рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня;
- частиною третьою статті 118 Конституції України, за якою склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій;

-загальним принципом притягнення посадової особи до дисциплінарної відповідальності, а саме тим, що воно здійснюється органом, до повноважень якого належить його призначення та звільнення.

5. Скасовується абсолютне право на відмову Прем'єр-міністра України та відповідного міністра від скріплення актів Президента України, виданих Главою держави на основі Конституції України.

6. Закріплюється принцип відповідальності Кабінету Міністрів України перед Президентом України шляхом:

-надання Президенту України права вносити до ВР України пропозицію щодо відповідальності Кабміну України;

-встановлення обов'язку Уряду інформувати про свою діяльність, найважливіші рішення та дії, які передбачається прийняти чи здійснити у сфері забезпечення державного суверенітету і самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання актів Президента України.

7. Запроваджуються нові дієві механізми взаємодії органів державної влади, новий принцип діяльності Кабінету Міністрів України - **демократизм**, збалансованість системи стримувань і противаг, досягнення конституційних цілей і завдань, що стоять перед державою: забезпечення прав і свобод людини і громадянина, їх безпека, стабільність конституційного ладу.

8. Передбачено, що Програма діяльності Кабінету Міністрів України схвалюється Верховною Радою України одночасно з призначенням Прем'єр-міністра України.

9. У законопроекті також відсутні будь-які механізми щодо прийняття «кулуарних рішень», а саме право Кабінету Міністрів України приймати рішення шляхом опитування. До того ж, новий Закон України «Про Кабінет Міністрів України» передбачає наступне.

10. Кандидатури заступників міністрів підбираються самими міністрами й ними ж призначаються. Таке положення Закону має сприяти посиленню позицій міністрів у прийнятті організаційних і кадрових рішень, але й підвищити рівень їхньої відповідальності за роботу міністерств.

Звичайно, забезпечення ефективної взаємодії Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України у розбудові України, як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави не може обмежитися лише прийняттям нової редакції Закону України «Про Кабінет Міністрів України». Попереду здійснення й інших нормативно- та організаційно-право-

вих заходів, які сприятимуть оптимізації діяльності органів держави та підвищенню їх реального авторитету в суспільстві. Але без прийняття нової редакції Закону «Про Кабінет Міністрів України» вони будуть малоефективними.

Якими механізмами забезпечуватиметься стабільний формат і конструктивна більшість і меншість у парламенті? Проблема пошуку механізмів забезпечення «стабільного формату конструктивної більшості і меншості» у Верховній Раді України 6 скликання перебуває переважно у політичній площині й залежить передусім від колективної політичної волі парламентаріїв, а також від діяльності керівництва новообраного парламенту. Зокрема, Верховна Рада України 6 скликання має прийняти нову редакцію Закону України «Про Кабінет Міністрів України», новий Закон України «Про опозицію», а також внести відповідні зміни і доповнення до Регламенту Верховної Ради України. При цьому, бажано прийняти Закон України «Про Регламент Верховної Ради України», як це передбачає пункт 21 статті 92 Конституції України.

Інші учасники конституційного процесу також зобов'язані сприяти формуванню в Україні практики конструктивного діалогу між парламентською коаліцією та опозицією. Зокрема, Президент України і Кабінет Міністрів України, як суб'єкти законодавчої ініціативи, мають право вносити до Верховної Ради України власні законопроекти про опозицію. Але, найголовніше те, що всі учасники політичного процесу в Україні мають утримуватися від штучної ескалації напруги у стосунках парламентської більшості та меншості.

Президент України В. А. Ющенко свого часу сказав: «Я багато разів повторюватиму, що опозиція - це невід'ємна умова вдосконалення влади. Найкращий спосіб проконтролювати владу - мати ефективну опозицію» (12 квітня 2006 року, www.prezident.gov.ua). Ця думка Глави держави зберігає свою актуальність і сьогодні - конструктивна парламентська меншість (опозиція) є важливою складовою механізму сучасної Української держави. При цьому, слід зауважити, що лише парламентська меншість, або опозиція буде єдиною легітимною політичною опозиційною силою в Україні.

Яким буде механізм розробки і прийняття нової редакції Конституції України? Однією з найбільш шанованих суспільних цінностей сучасності є Конституція. На сьогодні у світі діє понад 200 конституцій (у 2007 році, за ініціативи Португалії, яка головує в

ЄС, поновилися спроби утвердження першої у світі наднаціональної Конституції - Конституція Європейського Союзу), а також існує понад 300 конституцій суб'єктів федерацій і автономних утворень. Конституції стали найважливішим здобутком національної політико-правової думки, втілили найкращі здобутки державотворення, а у ряді країн - нормативно закріпили перемоги у революціях, війнах за незалежність тощо. Недаремно, для більшості країн світу, включаючи Україну, день прийняття конституції став найважливішим загальнонаціональним святом.

При цьому, в одних країнах конституції успішно діють упродовж століть (США, Австралія, Бельгія), а в інших - зміни діючих і прийняття нових конституцій відбуваються набагато частіше. Утім, незалежно від «віку» конституцій, їх розроблення та прийняття було завжди важливою загальнонаціональною справою. Враховуючи високий авторитет конституції у суспільстві та державі, механізм її розроблення та прийняття має бути таким, щоб не було жодних сумнівів ні в легітимності конституції, ні в легітимності механізмів її прийняття чи затвердження. Сьогоднішні світові відома значна кількість форм і способів розроблення й прийняття конституції.

Найбільш поширеними з них є: 1) розроблення та прийняття конституції парламентом; 2) розроблення та прийняття конституції парламентом з її наступним утвердженням на загальнодержавному референдумі; 3) винесення на загальнодержавний референдум і затвердження конституції, розробленої главою держави; 4) розроблення конституції спеціально сформованою конституційною комісією (конституантами) та затвердження її на референдумі або спеціально зібраному конституційному зібранні; 5) октроювання (дарування) конституції монархами чи політичними лідерами своєму народу; метрополіями - своїм колишнім колоніям тощо. Нині чинні конституції Австралії, Німеччини та Японії розроблялися та приймалися «ad hoc».

Конституція України у Розділі XIII передбачає можливість внесення змін до Конституції України парламентом (ст. 155), так і більш складним шляхом - із затвердженням законопроектів про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції на всеукраїнському референдумі (ст. 156). Водночас, у мотивувальній частині Рішення Конституційного Суду України № 6-рп від 05.10.2007 (справа про здійснення влади народом) було визначено, що «при прийнятті 28 червня 1996 року Конституції Ук-

раїни суверенна воля народу була опосередкована Верховною Радою України. Із нормативно-правового змісту положень частин другої, третьої статті 5 Основного Закону України, за якими народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні та народів належить право визначати і змінювати конституційний лад в Україні, випливає, що народ має право приймати нову Конституцію України». Таким чином, на сьогодні в Україні існують правові механізми внесення змін до Основного Закону а) Верховною Радою України; б) народом, через затвердження відповідних конституційних змін на всеукраїнському референдумі, а також механізм прийняття на всеукраїнському референдумі нової Конституції України.

Щодо розробки проекту нової Конституції України, то ні Основний Закон, ні нині безнадійно застарілий Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 року не визначають суб'єктів, уповноважених розробляти відповідний проект. Окремі політичні сили у період передвиборчих перегонів експлуатували у власних цілях механізм ініціювання всеукраїнського референдуму громадянами України, передбачений статтею 72 Основного Закону.

Зокрема, мали місце й спроби ініціювання конституційних референдумів. У зв'язку з цим, виникають два питання: Чи можуть три мільйони громадян України реально розробити текст нової Конституції України? Чи може політична сила, навіть найбільш поважна у суспільстві, бути легітимним суб'єктом розроблення проекту нової Конституції України з перспективою затвердження її на всеукраїнському референдумі? Відповідь на ці питання очевидна.

Видається, що текст нової Конституції України можуть розробити перш за все провідні українські вчені-конституціоналісти, політичні та громадські діячі, об'єднані патріотичними ідеями служіння власному народу. У зв'язку з цим хотілося б нагадати, що, виступаючи 24 серпня 2007 року на Софіївській площі Президент України В. Ющенко заявив: «Я ініціюю скликання національної конституційної ради, яка розробить проект нової редакції Конституції України». Тобто, можна перебачити, що у майбутньому Глава держави, який є гарантом Конституції, може ініціювати створення відповідної конституційної комісії. Наразі питання про розроблення та прийняття нової Конституції України зберігає свою актуаль-

ність. Водночас, конструктивне вирішення цього питання потребує створення легітимних механізмів розроблення та прийняття Основного Закону. Відповідно, після набуття каденції Верховною Радою України 6 скликання одним із важливих завдань новообраних парламентаріїв буде розроблення та прийняття закону «Про всеукраїнський референдум», який би чітко визначив усі питання, які можуть бути вирішені шляхом проведення всеукраїнського референдуму, порядок організації та проведення всеукраїнського референдуму, особливо з питань прийняття нової Конституції України.

ФЕСЕНКО В. В.,

*голова правління Центру
прикладних досліджень «Пента»*

Я хотів би коротко торкнутися всіх чотирьох питань, які визначені у порядку денному. Почну з тези, яка пролунала напочатку, що політична криза подолана. На мою думку, не варто поспішати з такими висновками. Подолана гостра фаза політичної кризи, але, на жаль, залишаються ті проблеми, які детермінували політичну нестабільність і час від часу провокують нові політичні кризи. Це і розкол політичного класу - він не подоланий.

Гострий конфліктний характер відносин між конкуруючими політичними силами, коли вони сприймають один одного не просто як політичних опонентів, а як політичних ворогів. Крім того, жодна з провідних політичних сил і нині не має абсолютної переваги. Результати виборів це лише довели. Водночас вони прагнуть абсолютної перемоги. Високий рівень взаємної недовіри за відсутності чіткої системи правових і політичних гарантій.

Сьогодні вже торкалися голосування пакету законодавчих ініціатив. Вже сама постановка цього питання також підтверджує високий рівень недовіри між політичними силами. Серйозною проблемою є хиткий та нестабільний баланс у парламенті. Фактична перевага потенційної коаліції є незначною і для позитивних голосувань потрібна постійна мобілізація всіх сил коаліції.

Ще однією серйозною проблемою залишається зруйноване та нестабільне правове поле. Без вирішення цих проблем довготривала політична криза не може бути подолана. На мій по-

гляд, перше, що слід зробити - спробувати уникнути гострої парадигми взаємовідносин між політичними силами в парламенті. Якщо цього не станеться, цей парламент може повторити сумну долю свого попередника.

Існує кілька моделей забезпечення ефективного голосування у новообраному парламенті. Перша модель - це введення імперативного мандату, жорстка партійна дисципліна, фактичне ігнорування внутрішньопартійної демократії. Я не кажу про певні суперечності з Конституцією, про те, що в Європі це сприймають дуже критично, зокрема на це є відповідні висновки Венеціанської комісії. Тому слід розуміти, що це не демократичний шлях.

Друга модель - це формування ситуативної більшості, що передбачає наявність кулуарних непрозорих домовленостей. Цей шлях також не є демократичним. Треба розуміти, якщо домовлятися по принципових питаннях - кадрових тощо, завжди треба пам'ятати, якою буде жертва.

Третій шлях, який частіше за все обговорюється, - це розширення коаліції. Дійсно, найбільш логічний варіант - це розширення коаліції за рахунок блоку В. Литвина. Але, по-перше, про це треба домовлятися, а, по-друге, ця політична сила може не погодитися. Якщо ж просто казати, що приєднуйтесь до нас в якості нашого молодшого партнера, то розширення не відбудеться.

Четвертий варіант - це формування гнучкої, але прозорої системи взаємних домовленостей між різними політичними силами. Може бути формалізована коаліція, коаліція двох суб'єктів, але разом з нею можна сформувавши прозорі домовленості з окремими політичними силами. Наприклад, з блоком В. Литвина, з Партією Регіонів. Зокрема, по таких питаннях - земельна реформа, налагодження ефективної взаємодії у трикутнику Президент - Верховна Рада - Кабінет Міністрів, формування адекватної політичної атмосфери.

Зокрема, двовладдя існує в інших країнах - у Польщі, Литві. Проте там не виникає проблеми, хто керує зовнішньою політикою держави. Немає суперечок між Президентом та Прем'єр-міністром, хто відповідає за зовнішню політику. Те ж саме стосується економічної політики. Головна проблема має політичний характер. Тому необхідно сформувавши нормальну політичну атмосферу.

Ідеальний варіант, коли увесь трикутник влади формується однією політичною силою. На жаль, у найближчій перспективі цього не буде. Інший варіант - це формування лояльних відносин з великим рівнем взаємної довіри. Треба врахувати наближення президентських виборів, яке суттєво заважає досягненню довіри між ключовими політичними силами. У цьому випадку доцільним було б вимагати у кандидатів на пост Прем'єр-міністра та спікера публічної відмови від президентських амбіцій, або вони мають домовитися, що будуть шукати єдиного спільного кандидата, якщо вони формують єдину політичну команду. В іншому випадку ця внутрішня конкуренція буде створювати передумови для досить гострої політичної війни.

Щодо забезпечення механізмів стабільної співпраці більшості і меншості в парламенті, слід сказати, що основним є забезпечення статусу і повноважень опозиції. Або у законі «Про опозицію», або через зміни у Регламенті. З цієї проблеми хочеться звернути увагу на той проект, який був підготовлений минулим складом і який можна взяти за основу. Зокрема, з опозиції планували створити єдиний колгосп з єдиним керівництвом. Проте це неправильно, не по-європейськи. Наприклад, за нинішньої ситуації парламентська опозиція не може бути єдиним суб'єктом.

Важливим питанням є те, хто буде спікером Верховної Ради, тому що саме від цієї постаті залежатимуть відносини та атмосфера в парламенті. Я є прихильником того, що це має бути авторитетна особа, яка має хоча б певний досвід керівної роботи в парламенті. Згадується ситуація, коли спікером було обрано В. М. Литвина, у якого був досвід роботи в Адміністрації Президента, але йому довелося кілька місяців адаптуватися до роботи на посаді спікера. Сьогодні неприпустимо, щоб хтось проходив курси молодого голови Верховної Ради.

Новий спікер має бути мінімально політично заангажований. Необхідно шукати таку людину, яка б мала достатній авторитет і у опозиції, і у коаліції. Нова конституційна реформа майже неминуха. Але робити її треба не в конфліктній парадигмі. Якщо конституційний процес буде використовуватися як зброя одних проти інших, або як інструмент посилення влади одного інституту порівняно з іншими, це спричинить помилки, які вже були у 2004 році. Ключовими критеріями нової конституційної

реформи є, по-перше, забезпечення ефективного функціонування державної влади, по-друге, збереження демократичності політичної системи.

На мій погляд, обов'язково треба скоординувати роботу щодо змін до Конституції з підготовкою таких важливих законопроектів, як Закон «Про Президента», але можливо не у вигляді закону, а як забезпечення статусу та гарантій виконання конституційних прав Президента, як він може впливати на національну безпеку тощо. А також Закон «Про Кабінет Міністрів», «Про місцеве самоврядування» тощо. У цьому випадку спільна розробка зніме багато проблем.

У конституційному процесі доцільно створити парламентсько-президентську комісію, до якої входили б не лише експерти, але й представники провідних політичних сил. Політики можуть визначати вимоги, питання балансів. При цьому текст Конституції мають виписувати експерти. Якщо йтиметься про взагалі нову редакцію Конституції України, необхідно забезпечити її легітимізацію. Зокрема, під час референдуму населення може голосувати не за саму Конституцію, а за чи проти тих сил, які є її авторами. Також дуже важливим є стабілізація роботи Конституційного Суду. Треба уникати його політизації. В межах реформи також доцільним є удосконалити формування Конституційного Суду. Дякую.

ПАВЛЕНКО Ростислав Миколайович,
керівник Служби ситуативного аналізу
Секретаріату Президента України

Дякую за запрошення. Я виступатиму радше як експерт, хоча те, що буду говорити, не суперечить моїм позиціям як чиновника. Пропонується багато варіантів майбутньої коаліції. Я ж хочу звернути увагу на позицію нинішнього політичного класу. Можливо це буде підготовка до президентських виборів і питання розвитку країни залишатимуться поза увагою, або взагалі будуть суто технологічними.

Розуміючи реалії, всі політичні ризики, необхідно все ж таки якимось чином розірвати це зачароване коло і позбутися загальної політизації діяльності органів державної влади. Тому питання полягає в тому, як спрямувати роботу нового парламенту, більшості та опозиції на ефективне вирішення нагальних суспільно-політичних та соціально-економічних проблем.

Одним із таких шляхів є співпраця більшості з Президентом, зокрема попереднє обговорення проблем з метою зменшення їх політизації. Прикладом може стати створення земельного кадастру. Важливими передумовами підвищення ефективності діяльності політичних інститутів є налагодження механізмів співпраці влада - суспільство та влада - експертне середовище. У цьому контексті конституційна реформа має бути похідною від вищезазначених передумов.

Конституція має бути життєздатною, не створювати штучні ускладнення і відповідати тим відносинам, які сьогодні складаються в нашому політичному класі. При цьому Конституція має забезпечувати ефективність та неконфліктність дій органів влади і реалізацію тих принципів, що виносяться у перший розділ. 2008 рік пройде під гаслом формування нової Конституції. Підсумовуючи, слід сказати, що від діяльності політичних сил і від того, як буде організована діяльність експертів, залежатиме, чи будуть відкладені політичні трансформації вже до 2010-2011 років. Дякую.

ЄРМОЛАЄВ Андрій Васильович,
*президент Центру соціальних
досліджень «Софія»*

Ми не перший раз збираємось у цьому колі. Деякі питання нагадують дежа ву. Хочу почати з проблеми конституційної реформи. На мій погляд, нині немає підстав для нової редакції Конституції. Скоріше, йдеться про нове бачення організації політичної системи, тому що жодне системне питання не вирішується і навіть не ставиться. Тому доцільніше казати про оптимізацію політичної системи України. Попередні пропозиції, які я почув, зводяться до створення нової президентської моделі. Зокрема, ставиться питання, що Президент буде елементом коаліційної роботи чи закладається принцип дуалізму виконавчої влади. Президент у майбутньому бачиться як законодавець, який має право на виконання своєї програми як закону, чи, якщо ні, то він працює в лоні закону. Тоді виникає питання, яким законом визначаються його повноваження щодо реалізації своєї програми?

На мій погляд, якщо коаліція почне реалізовувати ті питання, які напрацьовані Секретаріатом, то можуть виникнути проблеми серйозніші, ніж у 2004 році. Ідея обрати Прем'єра разом з програ-

мою фактично призводить до того, що він розглядатиметься як технічна посада. Проте якщо Прем'єр є лідером політичної сили, або коли потенційні кандидати на цю посаду заявляють, що вони оприлюднять свою програму після призначення, то йдеться про гостру боротьбу за статус та місце в системі, а не про оптимізацію.

Повертаючись до питання політичної кризи, її передумов, слід сказати, що все це процес легендаризації. Криза - це не просто неспівпадіння чийось амбіцій та інтересів. На мою думку, станом на 2007 р. ми маємо два вектори, які відображають різні економічні інтереси, різне бачення держави. Проте жодна з політичних сил не має серйозного проекту соціально-політичного розвитку країни. Поки що ми маємо тактичні проекти, які враховують економічні інтереси їхніх інвесторів та їхнє бачення майбутнього.

Отже, у помаранчевих сил - центральноєвропейська утопія, яка пов'язана з баченням України в світі й включенням її у розподіл праці. Це закладає певні основи для формування економічної програми, яка спрямовується на прискорену глобалізацію, передбачає швидке включення тих секторів економіки, котрі ще працюють, в існуючий європейський розподіл праці. Це реалізація західної зовнішньополітичної доктрини, європейська інтеграція як компенсатор національної ідеї.

Альтернатива цьому є дуже умовною. У таборі синьо-білих підтримується збереження статусу індустріальної держави, яке сприяє консервуванню тих елементів, що заважають реалізації центральноєвропейської утопії. Зовнішня політика - це політика балансу, нейтральний статус, зі спробою власної гри на глобальному ринку. Також це керована глобалізація, оскільки вона передбачає рух зі збереженням капіталу індустріального сектору. Реалізація ідеї полікультурної нації, яка дозволяє вирішити питання мови тощо. При цьому міфом є те, що Україна розколота на Захід і Схід, а політики на цьому грають. Насправді, розколоті політики, вони мають різні інтереси, пов'язані з їх капіталами. Чому Україна остання з пострадянських країн, яка не вирішила питання формування національної економіки як внутрішнього розподілу праці? Саме це і дає можливість гратися у зазначені два проекти суспільного розвитку. Досі зберігається політекономічна структура ринку колишнього Радянського Союзу, який дає сталий прибуток і механізми розподілу, в тому числі (бюджетна політика тощо).

Поки це ключове питання не вирішене, проектування залишається на порядку денному. Трофейна економіка, відсутність націо-

нальної економіки з внутрішнім розподілом праці й є підґрунтям для гри еліт у проектуванні України. Політична реформа спрацювала хоча б тому, що у розмовах про коаліцію є образи дії. Коаліціада виконує роль проектування майбутнього розвитку і основних кроків на цьому шляху.

Сьогодні слід повертатися не стільки до політичної реформи, до повноважень, а до засад внутрішньої та зовнішньої політики, які б визначали коридор конкуренції. Один американський вчений зазначив, що американська політична конкуренція не торкається головного, а саме - ладу.

Так от дійсно, в країнах золотого мільярду, політика торкається лише облаштування. В країнах багатих, але перехідного характеру, соціал-реформізм можливий. Революції можливі в країнах, де немає компромісу в політичних та економічних інтересах, де кожен політик, що прийшов до влади, намагається облаштувати всю економіку країни під свої інтереси.

Тому перше і головне, над чим треба працювати новому парламенту, - це прийняття законодавчої бази для основ внутрішньої і зовнішньої політики. На цій основі слід здійснити оптимізацію законодавства, і у 2008 році взагалі не торкатися конституційної реформи. Досить компромісу щодо закону «Про Кабінет Міністрів». Всі наші розмови втрачатимуть сенс, якщо у липні або серпні ми отримаємо нову Конституцію, нові конфлікти. Дякую.

ГРИЦЯК Н. В.

Слово надається народному депутату багатьох скликань, авторитетному політику, представнику блоку «Наша Україна» - «Народна Самооборона» Лілії Степанівні Григорович.

ГРИГОРОВИЧ Лілія Степанівна, *народний депутат України*

Сьогодні я дуже щаслива, бо насолоджуюся такими променями інтелектуального середовища. Дочасні вибори стали поштовхом до суспільно-політичного розвитку. Сьогодні громадянин очікує нової якості. У ваших виступах я зафіксувала дуже важливу річ, оскільки йшлося про нову цивілізовану атмосферу. Виборець не зрозуміє простого банального перетягування канату, бо об'єктивна реальність у нинішньому парламенті є 228 на 222. Новий парламент має працювати у такому форматі.

Нова якість все ж таки починає проглядатися, враховуючи те, що коаліцію ми створюємо лише другий раз за свою шістнадцятирічну історію. Сьогодні формування коаліції ґрунтується навколо програми дій. Відбувається перевірка парламентаризму в Україні. Дякую.

ГРИЦЯК Н. В.

Дякую всім. Сьогодні ми не отримали остаточних відповідей на питання, як політичним силам реалізувати свої передвиборчі обіцянки. Але учасниками «круглого столу» було запропоновано таке розмаїття розвитку нинішньої ситуації, що політикам, які хочуть знайти правильне рішення, доцільно було б познайомитися зі змістом нашої дискусії.